

Μακεδονικά

Τόμ. 12 (1972)

Αφιερύεται εις την μνήμην Γεωργίου Θεμελή, Χαραλάμπους Λέκα

Ι. Κ. Βασδραβέλλη, Ο φιλικός και αγωνιστής Γιάννης Φαρμάκης. Η ηρωική άμυνα στη Μολδαβία

Γεώργιος Χ. Χιονίδης

doi: [10.12681/makedonika.1028](https://doi.org/10.12681/makedonika.1028)

Copyright © 2015, Γεώργιος Χ. Χιονίδης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Χιονίδης Γ. Χ. (1972). Ι. Κ. Βασδραβέλλη, Ο φιλικός και αγωνιστής Γιάννης Φαρμάκης. Η ηρωική άμυνα στη Μολδαβία. *Μακεδονικά*, 12, 529–530. <https://doi.org/10.12681/makedonika.1028>

Ι. Κ. Β α σ δ ρ α β έ λ λ η, 'Ο φιλικός και αγωνιστής Γιάννης Φαρμάκης. 'Η ήρωική άμυνα στη Μολδαβία (Δημοσιεύματα της 'Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών. 'Εθνική Βιβλιοθήκη, αριθ. 33), Θεσσαλονίκη 1972, 8ον, σελ. 64 (53) μετά 11 εικόνων, εντός και εκτός κειμένου.

Είναι χρήσιμοι πάντοτε αί ιστορικοί βιογραφίαί και δὴ τῶν ἀγωνιστῶν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, διότι διὰ τούτων (ἐκ τῆς χρησιμοποιήσεως τῶν σχετικῶν ἐγγράφων, τῆς παραδόσεως καὶ τῆς κριτικῆς ἀξιολογήσεως τῶν δεδομένων τῆς σχετικῆς βιβλιογραφίας) φωτίζονται συγχρόνως πολλὰ σκοτεινὰ σημεῖα τοῦ σπουδαίου ιστορικοῦ τούτου γεγονότος, ἀφοῦ εἶναι δεδομένη καὶ ἀναμφισβήτητος ἡ ἀλληλεπίδρασις καὶ ὁ ἀρρηκτος σύνδεσμος μεταξὺ προσώπων καὶ γεγονότων, ὡς ἐπίσης καὶ ἡ ἰδιαιτέρα συμβολὴ ὠρισμένων ἡρώων εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῆς παλιγγενεσίας, ὅταν μάλιστα οὗτοι ἦσαν ἰσάξιοι τοῦ Μακεδόνα 'Ιωάννου Φαρμάκη.

'Η ζωὴ καὶ ἡ δρᾶσις τοῦ Φαρμάκη ἦτο πολὺπλευρος καὶ ἐμφανίζει πολλὰ στάδια, κυρίως ὁμῶς διακρίνονται τρία: α) 'Η προεπαναστατικὴ περίοδος καὶ δὴ ἡ δραστηριότης του ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῆς κυριαρχίας (καὶ εἰς τὴν Μακεδονίαν) τοῦ 'Αλῆ πασᾶ τῶν 'Ιωαννίνων, β) ἡ συμμετοχὴ καὶ ἡ δρᾶσις του εἰς τὴν Φιλικὴν 'Εταιρείαν καὶ γ) οἱ ἀγῶνες καὶ ὁ ἡρωϊκὸς θάνατός του εἰς τὴν Μολδαβίαν. 'Ολίγα καὶ συγκεχυμένα γωνρίζομεν διὰ τὰς δύο πρώτας ἐποχὰς τῆς ζωῆς τοῦ Φαρμάκη. Πράγματι, αἱ περισσότεραί πληροφορίαι ἀναφέρονται εἰς τοὺς ἀγῶνας του εἰς τὴν Μολδοβλαχίαν καὶ εἰς τὸ ἄδικον τέλος τῆς ζωῆς του.

Διὰ τὰ γεγονότα εἰς τὴν Μολδαβίαν καὶ διὰ τὴν συμμετοχὴν εἰς αὐτὰ τοῦ 'Ιωάννου Φαρμάκη, ἔχουν δημοσιευθῆ καὶ γράφονται πολλὰ, ἀπὸ 'Ελληνας καὶ ξένους ιστορικοὺς (καίτοι ἐλλείπει, καὶ σήμερον ἀκόμη, μία εἰδικὴ, συγχρονισμένη καὶ ἐμπεριστατωμένη μελέτη). 'Η δραστηριότης τοῦ 'Ιωάννου Φαρμάκη, εἰς τὸν ἐξεωλλανδικὸν τούτον χρόνον, εἶναι ἀπολύτως συνφασμένη καὶ ἐκτίθεται ὑπὸ πάντων συγχρόνων καὶ τὴν δρᾶσιν τοῦ συναγωνιστοῦ καὶ φίλου του Γεωργίου 'Ολυμπίου (βλ. περὶ τούτου τὸ βιβλιογραφικὸν σημεῖωμα, ὅπερ προτάσσεται τῆς βιογραφίας του, τὴν ὁποίαν ἐγραψεν ὁ 'Ι ω ά ν ν η ς Π ε τ ρ ὶ ο ς, εἰς τὴν μελέτην του «Περίδοξος κλεφτουριά τῆς Μακεδονίας», βιογραφίαί 28 κλεφταρματολῶν τῆς, εἰσαγωγή, μετὰ καταλόγου τῶν ἀνεκδότων ἔργων τοῦ Πετρώφ, προσθηκαὶ καὶ ἐπιμέλεια Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Θεσσαλονίκη 1972, σ. 179-180). Συνεχῶς — ὡς ἐσημειώθη — ἀνακαλύπτονται καὶ δημοσιεύονται νέα στοιχεῖα ἢ διατυπώνονται νέα ἀπόψεις, συχνὰ ὁμῶς ἐσφαλμένα. 'Ετσι προέκυψεν ἡ ἀνάγκη νὰ ἐπανεξετασθῶν προσεκτικῶς τὰ γεγονότα ἐκεῖνα, προκειμένω νὰ ἀνευρεθῆ ἡ ιστορικὴ ἀλήθεια, ἐκκαθαρισμένη ἀπὸ συγχύσεις, ἔκουσίας καὶ ἀκουσίας.

Τὸ ἔργον αὐτὸ ἀνέλαβε νὰ πραγματοποιήσῃ ὁ συγγραφεὺς τῆς ἀνὰ χεῖρας μονογραφίας, ὁ ὁποῖος εἶναι συμπολίτης τοῦ Φαρμάκη.

Τὸ βιβλίον διαιρεῖται εἰς τὸν πρόλογον, εἰς ἕξ κεφάλαια καὶ εἰς τὸν ἐπίλογον.

Εἰς τὸ πρῶτον κεφάλαιον (σ. 9-14) ἐκτίθενται τὰ ἀφορῶντα εἰς «τὸ ἀρματολικίον ἐπὶ τὴν περιοχὴ τοῦ 'Αλιάκμονα». 'Ο συγγρ., στηριζόμενος εἰς τὴν πληροφορίαν τοῦ Ν. Κασομούλη καὶ εἰς τὰ ἱστορικὰ τουρκικὰ ἀρχεῖα τῆς Μακεδονίας (τῶν ὁποίων ἐπεμελήθη ὁ ἴδιος τὴν ἐκδόσιν), ἐκθέτει τὴν ἱστορίαν τοῦ ἀρματολικίου αὐτοῦ κατὰ τὸν 18ον καὶ 19ον αἰῶνα, ὑποστηρίζων ὅτι καὶ ὁ Φαρμάκης διετέλεσεν ἀρχηγὸς τούτου, ἐντὸς τῶν ἐτῶν 1795-1810. 'Εν συνεχείᾳ δίδονται ἐνδιεφέρονται πληροφορίαι διὰ τὸν ἥρωα, τὴν οἰκογένειάν του καὶ τοὺς ἀγῶνας τῶν κατὰ τοῦ 'Αλῆ πασᾶ, οἱ ὅποιοι ἐπέβαλον τὴν καταφυγὴν εἰς τὰς Σέρρας (βλ. καὶ Ζ. Γ. Τ σ ῖ ρ ο υ, 'Η Βλάστη, Θεσσαλονίκη 1964, σ. 323-324, 'Α ρ ῖ σ τ. Χ ρ. Κ ω σ τ ο π ο ὄ λ ο υ, 'Η συμβολὴ τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας εἰς τοὺς ἀπελευθερωτικὸς ἀγῶνας τοῦ 'Εθνους, Θεσσαλονίκη 1970, σ. 94, καὶ Γ ε ω ρ γ ῖ ο υ Γ α ζ ῆ, Λεξικὸν τῆς ἐπαναστάσεως, 'Ιωάννινα 1971, σ. 72. Τὰς σχέσεις τῶν κλεφταρματολῶν τῆς Μακεδονίας μετὰ τοῦ

Ἄλλῃ πασῶ ἐκθέτῳ λεπτομερῶς εἰς τὸ ἐκδοθησόμενον βιβλίον μου περὶ τῆς κυριαρχίας τοῦ Τεπελενλή εἰς τὴν Κεντροδυτικὴν Μακεδονίαν). Κατόπιν ἐξετάζονται τὰ τῆς συνεργασίας του μὲ τοὺς Ρώσους εἰς τὰ Ἐπτάνησα καὶ ἡ κατάληξις του εἰς τὸ ἀρματολοκικὴ τῆς Καλαμαριάς (βλ. καὶ Ἰ. Π. ε τ ρ ῶ φ, ἔ.ἀ., σ. 191).

Εἰς τὸ δεύτερον κεφάλαιον (σ. 14-24) ἀναπτύσσεται ἡ δρᾶσις τοῦ Φαρμάκη ὡς φιλικοῦ, εἰς τὴν Ρωσίαν, εἰς τὴν Βεσσαραβίαν, εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, εἰς τὰς Σέρρας (ὅπου ἐμύησε τὸν πολὺν Χρῦσανθον, τὸν μετέπειτα Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην) καὶ εἰς τὸ Ἅγιον Ὅρος τοῦ Ἁθῶνος (ὅπου ἐμύησε τὸν ἐπίσκοπον Ἰγνάτιον καὶ μοναχοὺς καὶ προσεπάθησεν, ἀνεπιτυχῶς, νὰ μῆσῃ καὶ τὸν κατόπιν ἐθνομάρτυρα πατριάρχην Γρηγόριον). Ὑστερον ὁ Φαρμάκης ἐφθασε — κατὰ τὸν συγγραφέα — εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν καὶ κατέληξεν εἰς τὰς Σέρρας. Ἀπὸ ἐκεῖ ἠναγκάσθη νὰ μεταβῇ (1819) εἰς τὸ Βουκουρέστι, ὅπου ὑπηρετήσεν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας, τοῦ Ἀλεξάνδρου Σούτσου, καὶ συνέχισε τὴν φιλοπάτριδα προσπάθειάν του, ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Γ. Ὀλυμπίου, τοῦ Παπαφλέσσα, τοῦ Χριστοφοῦ Περραιβοῦ καὶ τοῦ Γ. Λεβέντη, δὲν κατόρθωσεν ὁμῶς νὰ πραγματοποιήσῃ τελικῶς τὸ σχεδιασθὲν ταξίδι εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ Ἥπειρον, μὲ σκοπὸν τὴν προεργασίαν τῆς ἐπαναστάσεως.

Εἰς τὸ τρίτον κεφάλαιον (σ. 24-31) ἐξετάζεται ἡ δραστηριότης τοῦ Φαρμάκη καὶ τοῦ Γ. Ὀλυμπίου εἰς τὴν Μολδοβλαχίαν, εἰς τὰ πλαίσια τοῦ ἀτυχοῦς ἐπαναστατικοῦ κινήματος τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου καὶ τῆς φονικῆς μάχης τοῦ Δραγατσανίου (περὶ τῶν ὁποίων ἔγραψε λεπτομερῶς ὁ συγγραφεὺς εἰς τὸ βιβλίον του, Οἱ Μακεδόνες κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821, ἔκδ. 3η, Θεσσαλονίκη 1967, σ. 86-120).

Εἰς τὸ τέταρτον κεφάλαιον (σ. 32-37) ἐκτίθενται τὰ τῆς δράσεως τοῦ Φαρμάκη καὶ τοῦ Ὀλυμπίου εἰς τὰ ὄρη τῆς Μολδαβίας.

Εἰς τὰ πέμπτον (σ. 37-43) καὶ ἕκτον (σ. 43-51) κεφάλαια ἐξιστορεῖται διεξοδικῶς ἡ ἥρωϊκὴ ἀντίστασις τοῦ Φαρμάκη καὶ τοῦ Ὀλυμπίου εἰς τὴν μονὴν τοῦ Σέκου (βάσις καὶ τῆς προσφάτου ξένης βιβλιογραφίας, ἡ ὁποία συνεχῶς πλουτίζεται· βλ. καὶ τὴν σημειώσιν Ι των σ. 38-39, ὅπου ἀνακοινοῦται ἡ ἀπόκτησις ὑπὸ τοῦ Λ. Βρανούση νέας, χειρογράφου, πραγματείας Ἑλλῆνος περὶ τῶν Γ. Ὀλυμπίου καὶ Ἰ. Φαρμάκη καὶ τῶν γεγονότων εἰς τὴν Μολδαβίαν), ὡς καὶ τὸ τραγικὸν τέλος τοῦ Φαρμάκη, ὁ ὁποῖος — κατὰ τὸν συγγραφέα — ὑπῆρξε «θύμα τῆς εὐπιστίας του», μὴ ἀκολουθήσας τὸν συναγωνιστὴν του Γ. Ὀλύμπιον, ὁ ὁποῖος ἐπροτίμησε νὰ ἀποθάνῃ ἐνδόξως μετὰ τῶν πολιορκουμένων τοῦτον ἐχθρῶν του, θέσας πῦρ εἰς τὰ βαρέλια τῆς πυρίτιδος. Ὁ συγγραφεὺς ὑπεραμύνεται τοῦ ἥρωος καὶ ὑποστηρίζει ὅτι ὁ Φαρμάκης δὲν παρεδόθη ἐκ φιλοζωίας καὶ φυγομαχίας (βλ. καὶ Ἰ. Π. ε τ ρ ῶ φ, ἔ.ἀ., σ. 195, ὁ ὁποῖος γράφει: «Ὁ ἀτυχὴς ἥρωας, νομίζων ὅτι ἠδύνατο νὰ προσφῆρῃ νέαν καὶ ἴσως ἀποτελεσματικὴν ὑπηρεσίαν τῇ Πατρίδι, ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι, ἐνέδωκεν, ὁ τάλας, εἰς τὰς βεβαιώσεις τοῦ Ἀυστριακοῦ προξένου...»).

Αὕτη εἶναι ἐν συντομίᾳ ἡ παρουσιαζομένη, ἐνδιαφέρουσα μελέτη τοῦ συγγραφέως διὰ τὸν Φαρμάκην, ἡ ὁποία συνοδεύεται ὑπὸ ἐνδεκα εἰκόνων, ἐντός καὶ ἐκτός κειμένου, ὑπὸ σχετικῆς βιβλιογραφίας (σ. 54-55, ἡ ὁποία ἐχρησιμοποιήθη εἰς τὰς περιεκτικὰς καὶ ἐκτεταμένους σημειώσεις τοῦ κειμένου), ὑπὸ εὐρητηρίου κυρίων ὀνομάτων καὶ τοπωνυμίων (σ. 56-60) καὶ ὑπὸ τοῦ (πάντοτε χρησίμου) καταλόγου τῶν ἐτέρων (41) δημοσιευμάτων τοῦ ἰδίου συγγραφέως.

Γενικῶς, πρόκειται διὰ μίαν ἀξιόλογον ἐργασίαν (γραμμὴν εἰς ἀπλὴν γλῶσσαν, μὲ ἐπιμέλειαν καὶ ἐπιτυχίαν), ἡ ὁποία ἀποτελεῖ ἀξιοσημείωτον συμβολὴν εἰς τὴν μελέτην τῆς νεοελληνικῆς ἱστορίας, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ τῆς τοιαύτης τῶν βαλκανικῶν χωρῶν, διότι συνεκentrῶθη εἰς αὐτὴν πλῆθος πληροφοριῶν, αἱ ὁποῖαι ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν βάσανον τῆς κριτικῆς.